

УДК: 726.71:2-788-1/-9

О. І. Береґей

Львівський інститут економіки і туризму

ДО ІСТОРІЇ БУКІВСЬКОГО МОНАСТІРЯ СВЯТОГО ЙОСАФАТА ОТЦІВ ВАСИЛІАН

Висвітлено історичний розвиток фільварку Добромільського монастиря, а згодом окремого монастиря св. Йосафата в с. Букова Старосамбірського району Львівської області. На основі архівних матеріалів та історичної літератури аналізовано його історичний розвиток упродовж другої пол. XVIII – кінець 30-х рр. XIX ст. З'ясовано господарську діяльність обителі, зокрема, повинності підданих монастирського фільварку, судові справи, пов'язані з вирішенням майнових питань. Досліджено матеріальну підтримку Буківського монастиря Добромільського Святооноуфрїївського та інших василіянських монастирів у 20-30-х рр. XX ст. Висвітлено побут отців василіан, розпорядження протоігуменів, які регламентували щоднини монаха.

Ключові слова: Буківський монастир, оо. василіани, Добромільська обитель, історія.

Освещается историческое развитие фольварка Добромльського монастиря, а затем отдельного монастиря св. Йосафата в с. Букова Старосамборского района Львовской области. На основе архивных материалов и исторической литературы анализируется его историческое развитие на протяжении второй половины. XVIII – конец 30-х гг. XIX в. Выясняется хозяйственная деятельность обители, в частности, повинности подданных монастырского поместья, судебные дела, связанные с решением имущественных вопросов. Исследуется материальная поддержка Буковского монастиря Добромльського Святооноуфрийвского и других василианских монастирей в 20-30-х гг. XX ст. Освещается повседневный быт отцов василиан, распоряжения протоигуменов, регламентирующих повседневную жизнь монаха.

Ключевые слова: Буковский монастирь, оо. василиане, Добромльская обитель, история.

The article considers the historical development of the manor Dobromil monastery and later a separate monastery Jehoshaphat village Bukova Starosambirskyi district, Lviv region. Based on archival materials and historical literature it analyzes its historical development during the second half of the XVIII th – late 30's of the twentieth century. It focuses on business activities of the monastery, including duties of monastic manor subjects, court cases related to property issues. The article analyses material support of Bukiv monastery, Dobromyl Svyatooonufriyivskyj abode and other Basilian Monasteries in 1920-1930s. It highlights the everyday life of the Basilian Fathers, Provincial orders that regulate the daily life of a monk.

Keywords: Bukiv monastery of Basilian monks, Dobromyl abode, history.

Буківський монастир св. Йосафата належить до маловідомих обителей Галичини. З-поміж історичної літератури про нього згадується у працях В. Площанського [4], М. Ваврика [1; 2], Ю. Стецика [5]. Це пов'язано, насамперед, із тим, що як самостійний чернечий осередок він функціонував недовго – у першій половині XX ст.

Метою статті є на основі архівних матеріалів та історичної літератури реконструювати історичний розвиток фільварку, а згодом монастиря св. Йосафата в с. Букова Старосамбірського району Львівської області.

Тривалий час у Букові був фільварок, який зробив вагомий внесок в економічний розвиток більш відомої Добромільської обителі наприкінці XVIII – 30-х рр. XX ст. Початки Буківського монастиря дослідники відносять до XVII ст. [3, с. 109]. Більше відомостей про нього з'являється у XVIII ст. На початках свого існування чернеча оселя була лише монастирським фільварком Добромільської обителі. Тут мешкали 2-3 ченці, які наглядали за господарством, лісами, ставами для утримання добромільського новіціату [2, с. 203].

Відомо, що на поч. XIX ст. у Буківській чернечій обителі розташовувалися: дерев'яний палац, оцінений у 200 зл. р., фільварок, стайня для коней і корівник для корів, стайня на воли, возівня, шпихлір, 4 дерев'яні столи, корчма, млинок із 1 каменем загальною вартістю понад 600 зл. р. [8, ф. 159, оп. 9., спр. 3593. – арк. 7–8]. Регламентація повинностей для підданих залежала від розмірів монастирських землеволодінь, які надавалися їм. У більших монастирях, як стверджують дослідники, накладалося більше повинностей, аніж у дрібних. Їх розмір визначався за категорією залежності. Наприклад, для підданих Добромільського монастирського фільварку в с. Букова станом на 1764 р. регламентувалася низка повинностей для різних категорій підданих. Розподіл був такий: 1. Підсадки, які посідають чверть поля та більше, повинні своїм тяглом або пішо відпрацювати по 3 дні панщини на тиждень улітку (від св. Івана до св. Покрови) та по 2 дні взимку. Також вони зобов'язані надати монастирю натуральний оброк, до якого входило 2 корці вівса, 16 гарнців хмелю, 1 гуска, 1 поросля, 2 курки, 15 яець, і випрясти по 1 штуці мотків прядива або ж сплатити грошовий чинш у розмірі 4 зл. 18 гр.; 2. Підсадки на півчверті поля повинні відробляти половину встановлених вище повинностей; 3. Халупники та загородники, які мали тільки город, повинні відробляти по півдня панщини на тиждень як влітку, так і взимку, випрясти по 1 штуці мотків і сплатити грошовий чинш у розмірі 6 зл.; 4. Комірники виконували обов'язки монастирської обслуги, яка несла певні служби на фільварку (господиня, мельник, пастух, броварник, пасічник, коваль, столяр). Вони проживали на фільварку в монастирських приміщеннях, не маючи земельних наділів [5, с. 542–543].

Із монастирським посіданням у Букові була пов'язана низка судових історій. Після того як село стало власністю монастиря, на нього посягали сусідські поміщики з метою привласнення лісу чи ділянки поля. Крім судових суперечок із ними, траплялися навіть кримінальні історії, як це було за ігумена о. Амвросія Галичковича (1792–1797), коли власник Кунова і Товарни Йосип Бялобржеський викрав у монахів карту Буківських ґрунтів. Переодягнувшись в одяг простих розбійників і намазавши обличчя сажею, він напав зі своїми людьми на Буківський двір, де тоді перебував ігумен, який при цьому зазнав побиття [4, с. 28]. Після судового розслідування, яке не принесло очікуваного результату, о. Амвросій за допомогою 40–50 озброєних селян доставив зв'язаного Бялобржеського до кримінального суду в Самборі, де полоненого відразу випустили [4, с. 29].

Добромільський монастир мав багато клопотів з орендарями Букови. Так, у 1870 р. ним став М. Козловський, який почав «відразу ж в монастирі на свою користь газдувати й тим чином... продовжувати вже розпочате спустошення Букови, особливо взявся до лісу й господарив так зі своїм не взявши ще контракту від монастиря й надавши до каси найменшого шеляга» [7, ф. 3, спр. 405, арк. 11]. У зв'язку з цим 1871 р. у Львові як посесора Букови на дванадцять років прийняли Ф. Зембу. М. Козловський почав виснажливий судовий процес, який відбувся в судах Старої Солі, Старого Самбора, Львова та Відня і врешті завершився на користь монастиря [7, ф. 3, спр. 405, арк. 12–13].

Знову таки, при активній обороні прав обителі відзначився наставник новиків о. Софроній Телесницький, за що був змушений відсидіти в Самборі шеститижневе покарання [7, ф. 3, спр. 405, арк. 14]. 1873 р. М. Козловський розпочав новий судовий процес у Перемишльському цивільному суді, висуваючи претензії до монастиря на суму 5 тис., а згодом 8 тис. зл. р. [7, ф. 3, спр. 405, арк. 20–21]. У судовому процесі монастир підтримували місцеві євреї, орендарі корчм, за що відсиділи по чотири тижні єпитимії в Самборі. Тому, на прохання монахів, новий орендар Букови Ф. Земба продовжив їм право пропінатії [7, ф. 3, спр. 405, арк. 14 зв].

Після перенесення новіціату з Добромиля до Крехова фільварок Добромільської обителі в Буковій перетворили на окрему резиденцію. На думку М. Ваврика, це сталося «принаймні до 1904 р.» [1, с. 65], також він датує заснування монастиря св. Йосафата у Буковій 1901 р. [1, с. 191]. За іншими даними, обитель утворено 1902 р., коли Добромільський монастир було залишено через надмірну вологість мурів і приміщень Тоді Буківська чернеча оселя стала окремим монастирем та почала щоразу інтенсивніше впливати на релігійне життя околиці.

Більшість її прибутків спрямовувалися на утримання новіціятського дому у Крехові. Відомо, що в 1913–1914 рр. прибутки Буківського монастиря були такі малі, що керівництво новіціяту у Крехові просило «Високе ц. к. Міністеріум у Відні» про фінансову допомогу у справі примусової регуляції річки Блозівки. У листі від 12 січня 1914 р. зазначалося, що «теперішні роки, а особливо рік 1913 суть так нещасливі з причини шкоди елементарної, що годі оплатити видатки конечно потрібні як податки, асекурації, робітника – а навіть в тім році збіжя, картоплю, пашу для худоби мусить монастир купити. З повизше згаданих причин монастир оо. василіян у Буковій просить Високе ц. к. Намісництво о ласкаве зарядження, щоби ціла квота конкуренційна з регуляції ріки Блозівки, припадаюча на монастир оо. василіян у Буковій, була сплачена з фонду релігійного враз 12 % від всіх платних рат» [8, ф. 146, оп. 38, спр. 3121. арк. 2–2 зв].

Як вже зазначалося, монастир у с. Буковій був тісно пов'язаний з Добромільським, зокрема, підпис ставив «від ігуменату оо. Василіян в Добромилі 27 травня 1914 р. о. Марцінюк ЧСВВ, ігумен замешкалий в Буковій» [8, ф. 146, оп. 38, спр. 3123, арк. 32].

Буківський монастир здійснював значний вплив на релігійне життя населення навколишніх сіл. Відомо, що в 1918 р. він належав до малих обителей Прикарпаття, у якій мешкали кілька монахів. Таким обителям, як стверджує анонімний автор, було складно дотримуватися канонічно правдивого монастирського життя, оскільки занадто багато часу забирало ведення господарства [8, ф. 408, оп. 1, спр. 1032, арк. 1 зв.].

Відомо, що 1928 р. у Буківському монастирі мешкали всього два ієромонахи та 7 братів-послушників [6, с. 308]. Наприкінці 1931 р. ця чернеча обитель отримала гарну будівлю у зв'язку зі збільшенням кількості ченців та простору церкву [2, с. 201–203].

Після відновлення Добромільського монастиря у Букові продовжував існувати монастир-фільварок, який матеріально суттєво допомагав Добромільському. У ньому було менше монахів, зокрема, у 1934 р. тут проживало 13 осіб [8, ф. 684, оп. 2, спр. 1, арк. 24].

Буківський монастир-фільварок мав досить значну площу лісів, наприкінці 20–х рр. ХХ ст. побудували новий млин, був також тартак. Усього орної землі монастиру належало 465 моргів, із яких 350 – власна земля, а решта винаймалася [8, ф. 684, оп. 2, спр. 1, арк. 15]. При канонічній візитації протоігуменом Буківського монастиря у квітні 1932 р. підкреслювалося на тому, щоб за потребою допомагати Добромільському монастиреві «натураліями» (деревиною, зерном тощо) та грішми [8, ф. 364, оп. 1, спр. 204, арк. 4].

Крім Добромільського, Буківський монастир допомагав деревиною та іншими матеріалами також Лаврівському, Крехівському, Львівському, Кристинопільському обителям. Наприклад, 1932 р. Буківський монастир витратив на Добромільський готівкою – 12718 зл. 57 гр., Доброміль «натураліями» – 6983 зл. 34 гр., протоігуменат – 3446 зл. 03 гр., протоігуменат 2% – 1273 зл. 57 гр., монастир у Львові – 500 зл., у Крехові – 1200 зл., у Кристинополі – 75 зл., у Перемишлі («натураліями») – 160 зл., монастир у Лаврові («натураліями») – 350 зл. [8, ф. 684, оп. 2, спр. 1, арк. 14].

Господарська діяльність Буківського монастиря була успішною, зокрема, 1928 р. вона принесла 57262 зл. прибутку, витрати становили 26616 зл. [8, ф. 684, оп. 2, спр. 1, арк. 4]. 1932 р. господарська діяльність принесла 37459 зл. 35 гр., млин і тартак – 30883 зл. 72 гр., ліс – 3089 зл. 14 гр. прибутку [8, ф. 684, оп. 2, спр. 2. арк. 84–85].

У 1931–1932 рр. в Буківському монастирі працювало 9 форналів, 1 гуменний, 1 коваль і 1 сторож та 2 дівчини-служниці. Вони доглядали 53 штук в/р худоби, зокрема 36 корів, а також 30 коней, 40 свиней [8, ф. 684, оп. 2, спр. 1, арк. 7].

Архівні матеріали свідчать, що детально регламентувалася річна платня кожного робітника: гуменний та коваль отримували по 200 кг пшениці, 800 кг жита, 400 кг ячменю, 12 фір палива, 0,5 морга поля під картоплю, утримання 1 корови і обмолот 14 мірок. Форналі, ставничий і пастухи заробляли по 150 кг пшениці, 700 кг жита, 350 кг ячменю, 12 фір палива, 0,5 морга поля під картоплю, утримання 1 корови і обмолот 12 мірок. Сторож отримував 100 кг пшениці, 350 кг жита, 200 кг ячменю, 6 фір палива, 0,25 морги поля під картоплю, пасовисько 1 корови та мелення

6,3 мірок. Дві служниці крім харчування отримували на рік по 300 та 200 зл. [8, ф. 684, оп. 2, спр. 1, арк. 19].

1932 р., за підсумками канонічної візитації, у рекомендації доповнити і продовжувати вести хроніку монастиря, збільшити кількість столів у келіях, щоб кожен мав свій стіл і крісло. Потрібно було також доповнити нестачу білизни, одягу та взуття, «мати в резерві більше ліжок та постелі, щоби було на час реколекцій..., більшу увагу звернути на охайність по келіях, постаратися про достатню кількість фартухів, доповнити кухонне начиння». Указувалося на потребі «столярню уладнати при возівні... молотилку, шпихлір, кінську стайню... коло млина здавбися якийсь магазин. Хату для людей наново уладнати» [8, ф. 684, оп. 2, спр. 1, арк. 6].

До кінця 30-х рр. Букова продовжувала залишатися важливим джерелом прибутків Добромильського монастиря. 1937 р. видатки готівкою на Добромильський монастир становили 22352 зл., натурою – 8531 зл. [8, ф. 684, оп. 2, спр. 3, арк. 1], а у 1938 р. з 45976 зл. видатків на Добромильський монастир – 10322 зл. [8, ф. 684, оп. 2, спр. 3, арк. 4]. 1937 р. у монастирі в Буковій за ігумена о. Родіона Барабаша проживало 12 монахів і 18 осіб служби [8, ф. 408, оп. 1, спр. 1014, арк. 1]. У 1938 р., як говориться у шематизмі за цей рік, у Буківському монастирі ігуменом далі був о. Р. Барабаш, також проживали два отці: Весаріон Фідик та Йосиф Пеленський. У 1938 р. з 45976 зл. видатків Буківського монастиря-фільварка на Добромильський монастир дано 10322 зл. [8, ф. 684, оп. 2, спр. 3, арк. 4].

Окремої уваги заслуговує питання внутрішнього життя галицького чернецтва. У ХХ ст. зміцнилася внутрішня організація василіян. У протоігуменських розпорядженнях неодноразово наголошувалося на дотриманні правил чернечого життя, удосконаленні хорового співу в монастирських домах, проведенні реколекцій, важливості дотримання мовчання. Собор Руської Конгрегації ЧСВВ у Кристинопольському монастирі постановив, зокрема, щоб протоігумен «не дозволяв носити борід. Ігумени зобов'язані засягати ради своїх конзульторів у всіх важніших справах. Постановлено побічні входи по монастирях оскільки можна позносити. Заказано ходження до театру. Постановлено обмежити дозволення на книжки «ад... приватум» [7, ф. 3, спр. 130, арк. 119].

Капітула у Крехові 1917 р. постановила створити в монастирях хори, проводити реколекції. Заборонялося «чи то в домах, чи поза домами» грати в карти, «волочення монахів по сусідствах та всякі виїзди з монастирів без слухних причин. Мовчання особливо канонічне совісно перестерігати. В келіях не замикатися... Спання по полудні лиш з оправданих потреб і за дозволом ігумена допускати. Звернути особливу увагу на викорінення блудів язика, особливо всяких шемрань, критик, обмов... Заказати абсолютно приймання всяких подарунків від по сторонніх, головнож не вільно нічого сповідникам отримати від сповідаючихся, рівнож і від законниць... Читання при трапезі без слухної причини не повинно ніколи опускаватися. Монахам нашим не вільно під острими карами жадного свого письма оголошувати друком без попередньої цензури і акробати законної власті. По монастирях не перебувати довший час світським» [7, ф. 3, спр. 130, арк. 119].

Про особливості життя василіян у першій пол. ХХ ст. говорить, зокрема, розпорядження протоігумена П. Філяса від 16 травня 1906 р., у якому детально регламентують повсякдення монаха: «Точність в ставанню рано на голос дзвінка, точність в поміщенню Св. Тайн і точність в відбуванні розмишляння повинна і має бути одним з найважливіших правил в життю нашого монаха... Лише хворі могли спати довше... Будитель має два рази обійти всі келії, задзвонити і в чверть години пізніше – проте нікому не вільно келії в тих часах замикати. Дзвонити і будити мають всі брати чергою по місцеві» [8, ф. 408, оп. 1, спр. 203, арк. 3–6]. Дозволялося куріння тютюну «в часі рекреації», водночас, заборонялося курити в чужій келії, а хто «би сего не перестерігав, наразиться на утрату дозволення курити». Братам заборонялося читати газети, натомість, наголошувалося на важливості читання духовних книг. Не дозволялося носити манжети, «не вільно нікому справляти собі самому ні капелюхів, ні черевиків, ні жодних річей до одягу, ні тютюну, ні листовних паперів, ні взагалі нічого. Все має бути залагоджуване ігуменом

через себе або брата до того назначеного» [8, ф. 408, оп. 1, спр. 203, арк. 6–7]. Нагадувалося про заборону настоятелям давати монахам гроші.

У розпорядженні від 21 лютого 1908 р. протоігумен П. Філяс заборонив монахам порушувати політичні питання, якщо ж виникне така потреба, необхідно взяти дозвіл в ігумена монастиря. Відвідувати театральні вистави міг лише настоятель або замість нього адміністратор парафії з призначеним ігуменом товаришем [8, ф. 408, оп. 1, спр. 203, арк. 10]. Монахам було заборонено відвідувати театри, грати в карти, «уживання сорочок з вишивками», публікуватися у пресі без попередньої цензури та дозволу церковної влади [7, ф. 3, спр. 130, арк. 119].

Слід відзначити, що останні заборони були небезпідставні. Підтвердженням є привласнення окупаційною польською владою дорогоцінних скарбів церкви і бібліотеки у Крехові та запроторення до концентраційного табору в Домб'ї трьох десятків крехівських ченців, незважаючи на їх цілковите відокремлення від світу [2, с. 72].

Набагато серйозніші випробування для чернецтва прийшли зі встановленням на західноукраїнських землях радянської влади. Переслідування Української греко-католицької церкви, її перехід у підпілля істотно обмежили розвиток чернецтва. Під час війни поширеними були випадки вбивств, арештів монахів, пограбування монастирів.

У радянський період монастирі було зачинено або перетворено на клуби, казарми, склади, невро-, психодиспансери, тощо. Будівлі чернечих обителей руйнувалися, як і їх багатівкове культурне надбання. Обитель у Буковій діяла до 1946 р. [1, с. 191]. Потім тут функціонував будинок-інтернат для дітей сиріт дошкільного віку. У липні 1969 р. його було реорганізовано в будинок-інтернат для розумово відсталих дітей. Сьогодні це – соціально-медична установа для постійного проживання дівчат від 4-х до 18-ти рр. з вадами фізичного і розумового розвитку, які потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування, у якому живуть дівчата-інваліди. У приміщенні колишнього монастиря відновлена капличка св. Йосафата.

Отже, Буківський монастир відігравав значну роль у чернечому житті на Старосамбірщині та Галичині загалом. Особливо значною була господарська діяльність фільварку, а з початку ХХ ст. монастиря св. Йосафата в Букові.

Література

1. Ваврик М. Нарис розвитку і стану василіянського чина XVII–XX ст. Топографічно-статистична довідка / М. Ваврик. – Рим, 1979. – 217 с.
2. Ваврик М. По василіянських монастирях / о. Михайло Ваврик. – Торонто: Вид-во й друкарня оо. Василіян, 1958. – 286 с.
3. Кріль М. Старосамбірщина. Історія і культура / Михайло Кріль. – Львів: Піраміда, 2009. – 600 с. + 24 іл.
4. Площанській В. Доброміль. Монастырь Чина Св. Василя Великого и несколько слов об отношениях города / В. Площанській. – Львов: В типографіи Ставропигійского Института под зарядом Стефана Гучковского, 1867. – 48 с.
5. Стецик Ю. Монастирські фільварки Перемишльської єпархії (кінець XVII–XVIII ст.) / Ю. Стецик // Історія релігій в Україні: науковий щорічник 2008. Кн. I. – Львів: Логос, 2008. – С. 540–546.
6. Шематизм греко-католицького духовенства злучених єпархій Перемиської, Самбірської і Сяніцької на рік Божий 1928. – Перемишль: Відбито в печатні гр.-кат. капітули, 1928. – 420 с.
7. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника.
8. Центральний державний історичний архів України, м. Львів.